

jednotlivec najde, a tak skuteční. Ostatní vztahy, kde je míra uskutečnění minimální, protože druhý se nepřibližuje vlastní představě já, pozbývají na významu a i pocit nějaké spojitosti s jinými, například díky příslušnosti ke stejné třídě nebo ke stejnému společenskému problému, zaniká. Svět, ve kterém se vše točí okolo osy já, představuje svět totálních a izolovaných jedinců, je vlastně pouze prostorem pro tisíce různých světů, protkaných snad jen vzájemným rozuměním touze po vlastní spáse.

Člověku byla dána do ruky možnost moci (resp. člověk byl o tom alespoň přesvědčen) – moci nad tím, co podle moderního subjektivistického předpokladu vládne (vnímání) skutečnosti, a sice moci nad „já“. Tuto moc již nemusí zajišťovat nikdo zvenčí, odpovědný subjekt moc realizuje prostřednictvím sebekontroly, a to nepřetržitě. Sebekontrola uvádí na pravou míru správnost autentického prožitku, v případě nejistoty (avšak i jistoty) je zde srozumitelný terapeutický diskurs, který autentické já pomůže (znovu) odhalit. Vztah člověka k sobě samému nabývá formu despotického vztahu nepřetržité kontroly, odměňování a trestu. Z poststrukturalistického hlediska může být terapie nahlížena především jako disciplinující instituce, jejímž jediným diagnostickým kritériem a cílem je adaptace jednotlivce na systém. Systém, který je v podstatě beztrestný či nepostizitelný, protože v něm a za něj nenese odpovědnost nikdo jiný než absolutní subjekt sám. Jak? Skrze „správný“ výklad skutečnosti. V postmoderní kultuře přeci každý ví, že skutečnost sama žádnou podstatu, substanci, nemá, důležité je proto pouze naučit se tuto vyprázdněnou formu vidět a interpretovat dobře, tj. příznivě pro Život.

Tyto prvky soudobé postmoderní kritiky autorka jednoznačně odsuzuje a reflexí celku povahy kultury individualismu nabízí, dle mého soudu, velmi zdařilý pokus, jak se proti totálnímu nároku kultury bránit. Problematikou a způsobem argumentace se Jacyno přidává po bok takových

autorů, jako jsou Richard Sennett nebo Christopher Lasch. Český čtenář může být s podobnou tematikou obeznámen z děl Gillese Lipovetského. Přesto však se autorce daří čtenáře zaujmout. Jednak tím, že problematiku znovu originálně otevírá a poukazuje na nové souvislosti a důsledky z kultury individualismu plynoucí, jednak také tím, že problematiku zasazuje do středoevropského prostoru, a ukazuje tak, že individualistická kultura se týká i naší každodennosti a myšlení, které tak jako rozpínavé já nezná hranic. Knihu ve zdařilém překladu vydává Sociologické nakladatelství (SLON).

Lenka Hanovská

Hendrik Wagenaar: *Meaning in action: interpretation and dialogue in policy analysis*

Armonk, N.Y., M.E. Sharpe 2011, 339 s.

Výzkum veřejných politik je atraktivním výzkumným polem, neboť veřejné politiky se dotýkají každého z nás. Na otázku, jak se nás dotýkají, či jak by se nás dotýkat dle jejich navrhovatelů měly, nelze odpovědět jednou odpovědí. To, co navrhovatelé danou politikou zamýšlí, ne vždy koresponduje s tím, jak si danou politiku vykládají její příjemci a jak jí rozumí. Ústředním bodem se tak stává význam a interpretace významů, které lidé navrhovaným řešením přikládají. Interpretaci významu a jeho roli ve veřejné politice se ve své knize *Meaning in action* věnuje zkušený akademik Hendrik Wagenaar. Sám autor v předmluvě k recenzované knize píše, že za jejím zrodem stojí snaha o zaplnění prázdného místa, ve kterém chybí publikace, jež by přehledně a srozumitelně zpřístupnila různé interpretativní přístupy k analýze *policy* (*policies*) studentům, kteří se věnují kvalitativnímu výzkumu veřejných politik. Tato motivace vychází z autorovy osobní zkušenosti z výuky, ve které se setkává se stu-

denty, kteří jen matně tuší, jak se do takového výzkumu pustit a úspěšně jej zvládnout. Recenzovaná kniha však není jen učebním textem pro studenty či návodem k interpretativnímu výzkumu, její ambice sahají podstatně dále.

To je patrné již od samotného úvodu, kdy autor pečlivě seznamuje čtenáře s obsahem knihy. Nikoliv pouze prostým sdělením obsahu, ale na základě charakteristiky interpretativní analýzy *policy* (*interpretive policy analysis* – IPA). Krom samotné definice interpretativní analýzy *policy* (přístupy, jež se zaměřují na význam, který ovlivňuje naše jednání a formuje instituce a způsoby, kterými k tomu dochází) Wagenaar upozorňuje, že IPA není jen metodou či souborem metod, ale spíše doktrínou. Pokud čtenář tuto část textu přejde letmo či tuto charakteristiku pomine nebo neudrží v paměti, bude pro něho především závěrečná kapitola třetí části knihy překvapující, neboť se podstatně liší od předcházejících dvou. Kromě doktrinálního charakteru IPA autor zdůrazňuje plánovitý (*programmatic*) a normativní charakter interpretativní analýzy *policy*. Opět se jedná o dvě charakteristiky, které není radno v průběhu dalšího čtení knihy opomenout. V tomto případě je to ovšem snazší, neboť normativní aspekt interpretativní analýzy *policy* je v textu přítomen po celou dobu výkladu. A právě důraz na tuto charakteristiku IPA je jednou z nejsilnějších stránek Wagenaarovy knihy a dobrým příslibem pro to, aby si mnozí z autorů věnujících se analýze *policy* (pokud si tuto knihu přečtou) uvědomili její klíčové vlastnosti.

První část knihy se věnuje teorii a filosofickým základům interpretativního přístupu k analýze *policy*. Wagenaar v této části rozpracovává hlavní argument knihy, který spočívá ve snaze ukázat, jak volba různých interpretativních přístupů s odlišným filosofickým zakotvením ovlivňuje výsledek výzkumu, tj. jaké poznání je generováno, jaký je vztah našeho poznání k výzkumnému subjektu a podle čeho vyvo-

zujeme naše morální soudy. Jinými slovy Wagenaar opět zdůrazňuje, že epistemologie je úzce spjatá s naším politickým přesvědčením. Než se však do tohoto úkolu pustí naplno, vysvětluje čtenáři, co je to význam a jak jej v rámci interpretativního paradigmatu uchopit. To je velmi důležité, neboť kdyby čtenář nebyl na tomto místě seznámen se zásadním rozdílem mezi kauzálním vysvětlením a vysvětlením odvozeným ze záměru aktéra (*intentional explanation*), které je jednou z nejdůležitějších premis interpretativního paradigmatu, byla by pro něj většina následujícího textu nepochopitelná (zmíněný rozdíl spočívá v tom, že *explanandum* je záměr aktéra jednat určitým způsobem, a nikoliv výsledek jednání, tak jak je tomu v případě kauzálního vysvětlení). Na toto důležité rozlišení navazuje autor vysvětlením subjektivní a objektivní podstaty významu. Právě subjektivní povaha významu bývá častým terčem kritiky, avšak Wagenaar se s ní přesvědčivě vypořádává a čtenáři ukazuje, jak je subjektivní význam branou k významu objektivnímu a jak je význam, který určitému jednání přisuzujeme, kontextuální. Argumentací, která je velmi pečlivě a srozumitelně podána, dovede Wagenaar čtenáře do stavu, v němž si začne klást řadu otázek. Jedna z nejnaléhavějších se dotýká věčného sporu o primát jednání nebo struktury. V druhé části knihy autor tuto otázku často přímo konfrontuje, neboť je podstatná pro různé interpretativní přístupy.

Než se Wagenaar zaměří na filosofické základy interpretativního paradigmatu a na detailní popis jednotlivých variant interpretace, dává čtenáři možnost seznámit se s tím, jak tyto varianty vypadají v praxi, tj. předkládá tři příklady studií, které se věnují transformaci psychiatrické péče. Ty slouží k tomu, aby čtenáři poprvé naznačily, jaké jsou praktické rozdíly ve využití hermeneutické, diskursivní a dialogické varianty interpretace ve veřejné politice. Jednotlivé příklady jsou detailně popsány a autor na nich velmi názorně uka-

zuje, co využití jednotlivých variant přináší, jaký význam zachycují a na jaké otázky je využitím těchto variant možné odpovědět. V literatuře věnující se interpretativnímu výzkumu je tento styl zvláště žádoucí, a proto je nutné říci, že Wagenaarova práce s příklady patří mezi nejsilnější stránky této knihy. Ilustrace řady teoretických a filosofických konceptů a jednotlivých variant interpretace na konkrétních příkladech dává čtenáři okamžitou možnost vidět, jaké má v praktickém využití důsledky.

Kapitola věnující se filosofickému pozadí hermeneutického, diskursivního a dialogického významu je vstupním bodem k jednotlivým variantám, které jsou v navazující části detailně popsány. Wagenaar v této kapitole staví jednotlivé varianty vedle sebe, představuje je čtenáři, aby mohl ukázat, že jejich filosofické předpoklady ústí v rozdílné koncepty. Nejedná se však o kapitolu, která by se zabývala filosofií do hloubky. Autor filosofické koncepty využívá do té míry, aby byl schopen doložit, proč rozlišuje mezi třemi hlavními variantami interpretace. Zároveň svoji argumentaci směřuje k nejdůležitějšímu cíli celé knihy, tj. ukázat, že každý ze zmíněných třech interpretativních přístupů umožňuje klást si jiné výzkumné otázky, při využití různých typů analýzy a vedoucí k jiným závěrům. Výklad je tedy veden z ryze praktického hlediska tak, aby čtenář viděl důsledky pro reálné využití v praxi, což ovšem neznamená, že by byl příliš plochý či zjednodušující a pomíjí vzhledem k některým problémům, které jsou inherentní interpretativnímu přístupu. Naopak, tyto problémy Wagenaar otevřeně diskutuje a opět ukazuje, jak se s nimi jednotlivé přístupy lépe či hůře vyrovnávají. Příkladem může být např. navrátní se vztah objektivního a subjektivního významu a především klíčový problém interpretativní analýzy, tj. otázka, jak propojit individuální vědomí s vnějším světem (často také zmiňovaná jako problém jednání vs. struktura). Přesně v tomto bodě se Wagenaar poprvé více do-

týká doktrinální povahy (i normativní povahy) interpretativní analýzy *policy*, neboť k tomuto problému zaujímá netradiční stanovisko. Tím je opuštění postulátu, že reprezentace (pojetí nějaké části světa) je zrcadlem reality, a příklon k tomu, že realita je atributem reprezentace. Tento posun umožňuje Wagenaarovi zaujmout pozici filosofie intervence. To znamená jednat s aspirací na to, že změníme určitou část světa. Pro interpretativní analýzu *policy* to dle autora znamená, že při výzkumu nikdy nestojíme mimo něj, avšak jsme jeho aktivní součástí stejně jako náš subjekt. Jinými slovy interpretativní analýza vyžaduje aktivní zapojení se. Co tím konkrétně Wagenaar myslí, prozrazuje až o několik kapitol dále, neboť následující kapitoly se zabývají hermeneutickými, diskursivními a dialogickými variantami interpretace.

Druhá část knihy se věnuje pouze třem zmíněným variantám interpretace, a to velmi detailně. Text je informačně velmi bohatý. Představeny a uvedeny jsou jak související koncepty a z toho vyplývající metodologické možnosti a omezení, tak i praktické ukázky různých variant, které dané přístupy nabízejí. Wagenaar neopomíjí ani (potenciální) důsledky, které plynou z využití různých variant interpretace ve výzkumu veřejné politiky. Struktura každé kapitoly této části je identická a pevně stanovená: představení konceptů, metodologické implikace, příklady a diskuse silných a slabých stránek daného přístupu. Samotné představení původních konceptů, nejčastěji formou seznámení se zásadním dílem akademiků, kteří jsou považováni za autory daného konceptu, není nijak problematické. Wagenaar si dává záležet, aby byl výklad srozumitelný a úplný, aby však příliš neodbočoval k detailům, které mohou být zajímavé, ale nikoliv podstatné. Dopředu je třeba opět vyzdvihnout Wagenaarovu práci s příklady, která velmi názorně ukazuje, jak jsou dané koncepty využity v praktickém výzkumu limitovaném řadou okolností, které „teorie“ nezná. Jak již bylo na-

značeno, představování jednotlivých konceptů včetně uvedených příkladů není konfliktní. Co však vzbudí čtenářovu pozornost, jsou pasáže, kde Wagenaar upozorňuje na silné či slabé stránky konkrétního přístupu.

Tak tomu je i v první kapitole, kde se autor věnuje jednotlivým variantám hermeneutické interpretace. V rámci ní Wagenaar rozlišuje tři typy, kterými jsou kvalitativní výzkum *policy* (*qualitative policy research*), analýza rámování (*frame analysis*) a interpretace vládnutí (*interpretation of governance*). Tyto přístupy mají společný cíl, odhalit, co je skryté ve veřejné politice, a to na základě významu, který veřejné politice přikládají její jednotliví aktéři. Kvalitativní výzkum *policy* bývá nejčastěji dáván do souvislosti se zakotvenou teorií, analýza rámování se snahou o zachycení hodnot a z nich vyplývajícího jednání a interpretace vládnutí s ambicí stát se třetí cestou mezi hermeneutikou a poststrukturalismem. Z hlediska kvalitativního výzkumu *policy* a analýzy rámování vzbudí čtenářovu pozornost Wagenaarova kritika neschopnosti těchto přístupů zachytit mocenskou a konfliktní podstatu. Víme-li z předchozího výkladu, že mocenská a konfliktní podstata významu je ústředním tématem diskursivní analýzy a že autor sám od samotného úvodu opakuje, že každý přístup je schopen zahrnovat jiné problémy, resp. jinou podstatu významu, působí tato kritika v kontextu výkladu celé knihy mírné rozpaky.

Druhá kapitola třetí části se zabývá diskursivním významem a jeho třemi variantami, tj. Foucaultovým pojetím, poststrukturalistickou politickou teorií a kritickou diskursivní analýzou. Pro všechny tyto přístupy pak platí, že jazyk je tvůrce světa, ve kterém žijeme. V této kapitole je z autorova výkladu patrná fascinace Foucaultovou filosofií a politickou teorií Laclaua a Mouffe s důrazem na to, jak oba přístupy umožňují pracovat s mocí. Foucaultovo myšlení je pro Wagenaara velmi rozsáhlou inspirací a autor ji umně využívá k podložení svých

argumentů téměř v celé knize. Na tomto místě se nejdříve omezuje na seznámení čtenáře s jeho myšlením a z hlediska kritiky jeho díla se autor dostává k nesnadné aplikovatelnosti Foucaultova pojetí diskursu na výzkum veřejné politiky. Tato kritika je ovšem vedená převážně z hlediska Wagenaarovy definice interpretativní analýzy *policy* a jejího doktrinárního charakteru. Ze stejného hlediska autor nekritizuje, ale naopak vyzdvihuje politickou teorii Laclaua a Mouffe, u nichž oceňuje především *étos* plurality, jehož využití v analýze politiky umožňuje posuzovat kvalitu procesu tvorby politiky (*policy making*). Jak již bylo řečeno, téma sporu jednání vs. struktura se prolíná celou knihou a není žádným překvapením, že nejviditelněji právě v této kapitole. Foucaultovo myšlení hovořící ve prospěch struktury Wagenaar staví do kontrastu ke kritické diskursivní analýze. Ta své místo v této kapitole získává z toho důvodu, že poskytuje prostor pro jednání.

Částá kritika role jazyka jako reprezentanta a tvůrce reality je v textu patrná především v kapitole věnované kvalitativnímu výzkumu *policy*, resp. diskursivní analýze, a Wagenaar se k ní navrácí v samostatné kapitole. Ta slouží k tomu, aby v ní autor naplno rozvinul, o co usiluje, totiž ukázat, že sociální konstrukce reality je etiko-politickým programem (zatímco konstrukce sociální reality je ontologickou teorií). To v důsledku znamená, že výzkumníci angažovaní v „sociální konstrukci“ nejsou neutrální, ale kritičtí – aktivističtí, tj. usilují o odkrytí určitých mocenských vztahů a jejich změnu. Podobným směrem se ubírají i pasáže, které se věnují roli jazyka v konstrukci reality, kde Wagenaar přesvědčuje čtenáře, že nejenom skrze jazyk, ale i skrze jednání je možné měnit významy, přesněji řečeno skrze jejich vztah – dialog. Tímto tvrzením si autor připravuje pole pro následující kapitolu a především pro vyústění celé knihy.

Závěrečná kapitola třetí části se věnuje dialogickému významu a je možné ji považ-

ovat za jeden z vrcholů této knihy ve smyslu toho, o co Wagenaar usiluje. Tímto cílem (krom jiného) je představit takový přístup k analýze významu, který reflektuje v úvodu zmíněnou charakteristiku interpretativní analýzy *policy*. Dle autora je to narativní analýza, dialogická analýza rámování, výzkum jednání (*action research*) a mediace veřejné politiky (*public policy mediation*), kdy všechny tyto přístupy respektují to, že porozumění vzniká skrze dialog (mezi aktéry navzájem a mezi aktéry a okolním světem) v době výzkumu a že toto porozumění bude vždy nedokonalé, částečné a neúplné. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že tento význam je spíše „hlubší a detailnější verzi“ hermeneutického významu, Wagenaar se snaží čtenáře přesvědčit, že tomu tak není. V jeho pojetí se dokonce jedná o radikální odklon od předešlých dvou významů, hermeneutického a diskursivního. Tento radikální odklon spočívá v tom, že z povahy dialogického významu odmítá znalost o společnosti (získanou na základě teorií a metod) jako znalost, která je solidní, neboť není možné, aby se vymanila z každodenní zkušenosti a stala se pevným, neměnným zdrojem našeho poznání. Celá kapitola, včetně předložených příkladů ke všem představeným přístupům, přesně ukazuje, jakou doktrínou má být dle autora IPA, což je velmi stručné ale naprosto jasně vyjádřeno tvrzením, že problém analýzy *policy* není epistemologický, ale ontologický.

Právě závěrečná kapitola knihy vzbudí řadu otázek, neboť dialogický význam, byť ne explicitně, je tou doktrínou, kterou Wagenaar považuje za nejlepší. Co znamená slovo *nejlepší*, tvoří jádro této kapitoly, která se věnuje vztahu interpretace a veřejné politiky. Nejlepší v tomto případě znamená přesně to, že reflektuje ontologickou povahu veřejné politiky, vyjasňuje, v jakém slova smyslu je výzkumník kritický, umožňuje zprostředkovat vztah mezi aktéry veřejné politiky a přispívá ke zkvalitnění demokracie. A právě tato kritéria definují doktrínu veřejné politiky, o které se v úvo-

du Wagenaar zmiňoval. Krátká předposlední kapitola věnující se strategii interpretativního výzkumu už jen dokresluje výše zmíněné. Wagenaar se zdráhá hovořit o metodě a kloní se k využití pojmu heuristika. Důvody k tomu má jasné, zakotvená teorie, kterou preferuje, není v pravém slova smyslu metodou, neboť ponechává výzkumníkovi volnost v možnostech, jak ji využít. Což přesně vyhovuje možnosti ustanovit dialog, v tomto případě mezi výzkumníkem a jeho subjektem.

Knihu Hendrika Wagenaara lze číst přinejmenším několika způsoby. Buď jako přehled různých interpretativních přístupů k analýze *policy* či filosoficko-teoretických základů interpretativního paradigmatu, nebo jako velmi důmyslně promyšlenou doktrínu interpretativní analýzy *policy*. Ať již bude knihu čtenář číst jakkoliv, je třeba přesně vědět, co od ní očekává a proč ji čte. I v tomto mu Wagenaar v úvodu napomůže. Tento výběr je důležitý proto, aby čtenář nebyl zklamaný či zmatený, že místo přehledu různých interpretativních přístupů k analýze *policy* je mu předkládána promyšlená argumentace ve prospěch určité vize (analýzy) veřejné politiky apod. A k tomuto nechtěnému zklamání by mohlo lehce dojít, neboť autor své argumenty „dávkuje“ v průběhu celého textu poměrně opatrně, avšak s velmi intenzivním závěrem, který může působit trochu nesourodě vzhledem k předcházejícímu výkladu. V každém případě a při každém způsobu čtení však kniha poskytuje velmi kvalitní obsah. Nabízí jak značné množství informací a příkladů, které mohou sloužit k vyjasnění podstaty interpretativního paradigmatu a jednotlivých přístupů k interpretaci významu, tak i řadu podnětů, které díky množství odkazů na bohaté zdroje může čtenář rozvinout do požadované hloubky. Především ovšem poskytuje provokativní (v pozitivním slova smyslu) čtení, které jistě nenechá dlouho čekat na reakce.

Milan Hrubeš